

Ege'de Kırsal Mimari Araştırmaları: Bayındır Köyleri

Research of Rural Architecture in Aegean Region: Villages of Bayındır

Eti AKYÜZ LEVİ,¹ Burcu TAŞCI²

ÖZ

Kırsal mimari ve bu mimari karakteri yansıtan yerleşimler koruma disiplini içinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma kapsamında İzmir ili Bayındır ilçesi Zeytinova beldesine bağlı üç köy, Karahayıt, Gaziler, Kabağağaç'ın mimari dokusu incelenerek değerlendirilmekte, köylerin geleceğine yönelik öneriler sunulmaktadır. Köyler alan çalışmaları ve literatür araştırmaları ile belgelenecek, karşılaştırmalı yöntem ile değerlendirilmektedir. Ancak çalışmanın temelini köylere ilişkin yerinde tespitlerin yapıldığı alan çalışmaları oluşturmaktadır. Örneklenen köyler, merkezden bir ölçüde izole, ulaşım olanaklarının sınırlı olduğu yerleşimlerdir. Bu yüzden köy halkı kendi içine kapalı bir yaşam sürdürmektedir. Bununla birlikte, eğitim ve iş olanaklarının kısıtlılığı köyden göçe neden olmuş, bu durum da evlerin birçoğunun yaşamadığından hızla yıpranması sonucunu doğurmuştur. Yerleşim topografyaya uyumlu olarak şekillenmiş, evler vadiye ve manzaraya yönelmiştir. Köylerde başlıca geçim kaynağını zeytincilik ve hayvancılık oluşturmaktadır. Çoğunlukla iki katlı evlerin görüldüğü bu köylerde alt kat ahır, depo gibi geçim kaynağını oluşturan kaynaklara yönelik hizmet mekânı niteliğinde iken, üst kat yaşam katıdır. Evler yığma taş olup, dış sofalı ve iç sofalı plan şeması yansıtırlar. Köylerdeki önemli yapılar arasında cami, çamaşırhane ve fırın yapıları belirtilebilir. Köylerdeki evlere süreç içinde sınırlı da olsa, çeşitli müdahalelerin yapıldığı görülmektedir. Köylerin sürdürülebilirliği açısından evlerin fiziksel sürdürülebilirliğinin sosyal, ekonomik, yaşamsal sürdürülebilirlik ile bütünleşik olarak sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda evlerin güncel yaşam koşullarına uygun duruma getirilmesi, onarımlarda teknik katkı sağlanması, kaderine terk edilmiş evlerin kamulaştırılarak günübirlik turistik işlevler için değerlendirilmesi uygun olacaktır. Köylerin ve evlerinin yaşatılmasının kırsal kalkınma bağlamında değerlendirilmesi, üretim ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi, refah düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Kırsal kalkınmada eko-turizmin araç olarak kullanılması düşünülebilir.

Anahtar sözcükler: Bayındır; Gaziler; Kabağağaç; Karahayıt; kırsal mimari; köy.

ABSTRACT

Rural architecture and settlements occupy an important place in conservation discipline. In this study, the architectural pattern of Karahayıt, Gaziler, and Kabağağaç—the three villages affiliated to Zeytinova, Bayındır, İzmir—is examined and evaluated, and proposals regarding the future of the villages are made. The villages are documented through field surveys and literature reviews and are evaluated in a comparative study. This study is primarily based on the field surveys that determined in-situ conditions about villages. Villages are settlements that are isolated from the center and have limited transportation possibilities. Moreover, many people migrated to cities from the villages due to limitations of education and employment, resulting in the dilapidation of many of the houses as no one live in them. Settlement has taken form in agreement with the topography; the houses have inclined towards the valley and the scenery. Olive cultivation and cattle breeding are the main sources of living. The mosque and laundry buildings are among the important buildings. It is seen that various interventions were made in the houses during the usage. The physical sustainability of the houses must be ensured in integration with sustainable social, economic, and living conditions. The following measures seem appropriate: the houses should be adapted for current living conditions; a technical contribution should be made during the repair work; and the houses should be expropriated and utilized for touristic functions. The maintenance of villages should be evaluated in the context of rural development. Furthermore, production and marketing possibilities should be developed, and welfare activities should be increased. Finally, ecotourism as a means in rural development should be considered.

Keywords: Bayındır; Gaziler; Kabağağaç; Karahayıt; rural architecture; village.

¹Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmir

²İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Fakültesi, Mimari Restorasyon Bölümü, İzmir

Başvuru tarihi: 14 Aralık 2016 - Kabul tarihi: 07 Haziran 2017

İletişim: Burcu TAŞCI. e-posta: burcutasci89@gmail.com

© 2017 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2017 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Giriş

Kırsal mimari, kırsal kalkınmaya yeterince önem verilmemesi, çiftçinin emeğinin karşılığını alamaması, tarım topraklarının giderek yapılaşmaya açılarak yok olmasından olumsuz etkilenmektedir. Eğitim ve iş olanaklarındaki yetersizlikler de köyden kente göçü arttırmaktadır. Söz konusu faktörler, kırsal evlerin terk edilmesine ve işlevsizlik de yapıların yıpranıp yok olmasına neden olmaktadır. Yakın geçmişte köylerin idari yapısındaki farklılaşma ve adeta köyün kentin bir mahallesine dönüşmesi de, tartışılan, giderek köy kimliği ve yaşamını yok edebilecek bir durumdur. Söz konusu tablo son dönemde tarihi kırsal alanlarda belgeleme yanında kültürel peyzaj,¹ somut ve somut olmayan kültürel miras, yeniden işlevlendirme² ve sürdürülebilirlik kavramlarına yönelik olarak metodolojik çalışmaların³ artmasına neden olmuştur. Avrupa’da kırsal alanların korunması için farklı disiplinlerin ortaklaşa çalışması hedefiyle Avrupa Konseyi’nin bünyesinde komisyonlar kurulmuştur. “Traditional Rural Architecture: A Strategy for Europe”⁴ ve “European Rural Heritage Observation Guide”⁵ bu komisyonlar tarafından rehber niteliğinde yayınlanan çalışmalara örnektir. Ek olarak, yönetim planının kırsal korumadaki önemi üzerine ve buna bağlı olarak UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer alan kırsal yerleşim ve peyzaj alanlarının sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalar mevcuttur.⁶

Bu çalışmada amaç, Anadolu ev mimarisinde kentsel ev gibi özellikli bir önem taşıyan kırsal evlerin belgeleme ve değerlendirmesini yapmaktır. Bu bağlamda, özgün ve araştırılmamış bir alan olan İzmir ili Bayındır ilçesi Zeytinova beldesinden üç köy örneklenmektedir. Çalışma alanı olarak Gaziler, Kabağağaç ve Karahayıt köylerinin seçiminde; konum, coğrafi yapı, ölçek, korunmuşluk durumu ve geçim kaynağı etkili olmuştur. Aynı güzergahta ve birbirlerine yakın olarak konumlanan üç köy, benzer coğrafi yapıya sahiptir. Farklı ölçeklerde ve farklı korunmuşluk durumu yansıtmakla birlikte her üç köyde de yaygın geçim kaynağı zeytinciliklerdir.

Çalışmada, alan çalışmaları ve literatür araştırmaları ile yerleşimler belgelenecek, karşılaştırmalı yöntem ile değerlendirilmektedir. Köylere ilişkin yerinde tespitlerin yapıldığı belgelemeye dayalı alan çalışmaları bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Analizlerde altlık olarak kullanılan çizgisel haritalar Bayındır Belediyesi Tapu Müdürlüğü’nden dijital olarak sağlanmıştır. Haritalar yeniden gözden geçirilmiş, eksik veya hatalı kısımlar düzenlenmiştir. Alan çalışmaları sonucu ulaşılan bilgiler haritalar üzerine aktarılmıştır. Bu kapsamda her köy için dolu-boş, yapı ve avlu girişleri, harabiyet durumu, işlev durumu, kat adedi ve yapım sistemini gösteren altı analiz paftası hazırlanmıştır.

İlk olarak yerleşimin vaziyet planı üzerinden dolu-boş analizi yapılmış, yapılar, bahçeler, yollar ve derenin konumu pafta üzerine aktarılmıştır. Yapı ve avlular ile bu alanlara girişler tespit edilmiştir. Yapıların harabiyet durumu basit onarım gerektiren ve esaslı onarım gerektiren olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Köylerdeki yapıların işlev durumu analiz edilmiş, kat adedi ve yapım sistemine ilişkin bilgiler görsel olarak yansıtılmıştır.

Literatür araştırmaları bağlamında 2012 yılında İzmir İl Özel İdaresi tarafından İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü’ne yaptırılan “İzmir İl Özel İdaresi Yetkisindeki Kırsal Alanda Yöresel Mimari Özelliklerin Belirlenmesi ve Örnek Yapı Projeleri Oluşturulması” adlı proje kapsamında hazırlanan “İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Mimarlık Envanteri” Bayındır kırsal yerleşimleri ile ilgili bilgiler de içermektedir.⁷ İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü’nün 2001 yılına ait “Bayındır: İzmir Kültür Envanteri” adlı çalışmasında Gaziler, Kabağağaç ve Karahayıt’ta bulunan yapılar yer almamaktadır.⁸ Bu çalışmada ve Bayındır ile ilgili çalışmaların genelinde Türk Dönemi yapılarına yoğunlaşıldığı, kırsal yerleşimlere yönelik çalışmaların yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. “Bayındır Yakapınar köyü mezartaşı kitabeleri”, “Bayındır’da Türk dönemi yapıları”¹⁰ ve “İzmir Bayındır’da ‘İkinci Medrese’ diye anılan yapının restorasyon projesi”¹¹ bu çalışmalara örnek gösterilebilir.

Tarihsel Süreçte Geleneksel Kırsal Mimariye Bakış

Küreselleşmenin hızla arttığı, buna bağlı olarak tektipleşmenin yaygınlaştığı dünyamızda yerel giderek önem kazanmakta, özgün kırsal mimari örnekleri de yaşatılarak geleceğe aktarılması gereken değerler olarak varlık göstermektedir.

Kırsal mimarinin korunmasının gerekliliğine yönelik çaba ve söylemler kentsel mimarlık eserlerine göre daha geç döneme tarihlenmektedir. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü kapsamında yer alan ilk maddede, tarihi kültür varlığının yalnızca bir mimari eseri değil, belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi; yalnız büyük sanat eserlerini değil, zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsadığı ifade edilmektedir.¹² Venedik Tüzüğü’nden bugüne kırsal mimarinin önemi ve korunmasının gerekliliğine işaret eden pek çok ulusal, uluslararası sempozyum, kolokyum yapılmış; Avrupa Konseyi’nce öneri niteliğinde kararlar alınmıştır. Ancak bu kararlar uygulamaya yeterince yansımamıştır.

1977 yılında Granada’da yapılan “Bölgesel Planlama İçinde Kırsal Mimari” Sempozyumu kapsamında bölgesel

¹ Salvati, L. vd., 2017.

² Fuentes, J.M., 2010.

³ De Montis, A. vd., 2017.

⁴ ECOVAST, 1996.

⁵ CEMAT, 2003.

⁶ Gullino, P. vd., 2015.

⁷ Tunçoku vd., 2012.

⁸ İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2001.

⁹ Güçlü, 2013.

¹⁰ Sevin, 2005.

¹¹ Şimşek, 2002.

¹² C. Erder’in çevirisinden aktaran Ahunbay, 2004, s. 150.

planlamada kırsal mimarinin de korunmasının gerekliliğine işaret edilmektedir. “Yaşamsal belleğin göstergesi” olarak da nitelenen kırsal mimarinin somut ve somut olmayan değerleri ile bütüncül şekilde korunmasına vurgu yapılmaktadır.¹³ 2001 yılında ICOMOS üyesi ülkelerde “Tarihi Köylerimizi Koruyalım” temalı 18 Nisan Anıtlar ve Sitler Günü kapsamında bir dizi etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Değişen yaşam koşulları dolayısıyla geleneksel evlerin varolan şekli ile gereksinimleri yanıtlayamaması ve kentlere göç, özellikle kırsal mimari örneklerinin korunamaması, hatta belgelenemeden yok olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Parlamentosu'nun 2006 yılında Strazburg'da aldığı “Avrupa'nın Kırsal ve Ada Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Kararları” kapsamında yer alan “Avrupa Coğrafyasının %90'ını oluşturan ve nüfusun terk etmesinden, azalmasından ve ekonomik sıkıntıdan etkilenen kırsal alandaki kültürel miras çok önemlidir” vurgusu dikkate değerdir.¹⁴

Ülkemizde geleneksel kırsal mimarinin kültür varlığı olarak görülmesi konusuna bakıldığında; 1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nda kentsel sit kavramı bulunmasına karşın, “kırsal sit” ifadesi 1979 yılında A-1609 sayılı kararda geçmektedir.¹⁵ Türkiye'nin 1989 yılında onayladığı 1985 tarihli Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi kapsamında “mimari miras”, anıt, bina grupları ve ören yerleri olarak üçe ayrılmakta; bina grupları da “topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları” olarak tanımlanmaktadır. Sözleşmede mimari mirasın kentsel ve kırsal olarak değerlendirildiği, ikisine de aynı önemin verildiği belirtilebilir. Sözleşmenin 10. maddesinin 4. fıkrasında “Kırsal yöreler ve kent planlamasında koruma önlemlerinin mümkün olan her durumda alınmasını kolaylaştırmak ve işbu Sözleşmenin 3. maddesi, 1. fıkrasının anlamı uyarınca korunmayı gerektirmediği halde, konumu bakımından bir değer taşıyan binaların da kentsel ve kırsal çevre ve yaşam tarzı çerçevesinde korunmasını ve kullanılmasını sağlamak” ifadesi geçmektedir.¹⁶

2000 yılında TÜBA'nın Kültür Bakanlığı ile yaptığı protokol ile başlatılan TÜBA-TÜKSEK Projesi kapsamında kentsel mimarlık yanısıra kırsal mimarlık envanteri de ele alınmıştır.¹⁷ 2004 yılında 5226 sayılı yasa kapsamında 3. maddedeki sit tanımı içinde doğrudan bir şekilde belirtilmese de, kırsal alanın da yer aldığı düşünülmektedir.¹⁸ Yasal mevzuatta “kırsal sit” kavramının tanımlanmaması söz konusu alanlara özgü sorun ve potansiyelin saptanmasında engeldir.

Bayındır Hakkında Genel Bilgiler

Bayındır, İzmir'in güneydoğusunda, Küçük Menderes Havzası'nda, nehrin kuzeyindeki yerleşime adını veren bereketli ovada yer almaktadır (lev.1: şek.1). Bayındır'ı da içine alan Küçük Menderes Havzası'nda yerleşimin geçmişini kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bölgede yapılan kazılarda Bakır Çağı'na ait kalıntılar bulunmuştur.¹⁹ Hitit döneminde Bayındır'ın da içinde yer aldığı bölge Assuwa olarak adlandırılmıştır.²⁰ Çevredeki tarihi alanlar arasında Potoz Höyüğü'nden söz edilebilir. Ancak alanda bilimsel kazı çalışmaları yapılmamış; kaçak kazılar ve define aramaları ile eserler tahrip olmuştur. Havza tarihsel süreç içerisinde Hitit, Assuwa, Lydia, Pers, Makedonya, Roma, Bizans egemenliklerinde kalmıştır.

Bayındır'ı kuran Bayındırlar 11. ve 12. yüzyılda Anadolu'nun fetih ve iskânında rol oynayan yirmi dört Oğuz boyunun Üçoklar bölümüne bağlı boylardan biridir.²¹ Bayındır Oğuz topluluğunun vilayetlere göre dağılışı da önemli bir durum arz eder. Bu dağılışı Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya kadar devam etmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Bayındır hakkında “Orhan Gazi Bayındıran kavmini buraya yerleştirdiği için bu adı almıştır” denilmektedir ve kentten “Paşa Hası” olarak söz edilmektedir.²²

14. yüzyıl başlarında Aydınoğulları Beyliği'nin kurulması ile (1308) Birgi başkent ilan edilmiştir. Aydınoğulları Beyliği'ne ait yerler arasında Bayındır'ın da adı geçmektedir.²³

Yerleşim, 1425 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir; 17. yüzyılda Tire'ye bağlı bir kazadır. 19. yüzyılda Tire'ye bağlı bir nahiye, yüzyıl sonlarında ise, Aydın Vilayetine bağlı İzmir Sancağı'nın bir kazasıdır. 19. yüzyılda ilçede farklı etnik grupların (Müslüman, Reaya, Kıpti, Ermeni, Yahudi) varlığı bilinmektedir. Yerleşimde farklı etnik grupların varlığı, Ali Cevad'ın Bayındır'da bulunduğunu belirttiği yapılardan da anlaşılmaktadır. Bunlar: Bir medrese, 28 cami ve mescit, 27 Müslüman ve iki Hıristiyan Okulu şeklindedir. Şemseddin Sami, Bayındır yerleşimini şöyle betimlemektedir:

“Aydın Vilayeti'ne bağlı İzmir Sancağı'nın bir kazasıdır. Kasabanın 400 kadar nüfusu vardır. Tire'den gelen demiryolu üzerinde olması, ticaretini geliştirmiştir. 44 köyden oluşan tüm kazanın nüfusu 20000 kadardır. Tarım ürünlerinden en önemlisi pamuktur. Tahıl ve baklagiller üretimi halkın gereksinimini karşılamaya yöneliktir”.²⁴

Yerleşimin tarihsel süreçteki nüfus verilerine bakıldığında, 1927'de kent nüfusu 9500, kır nüfusu 15879 iken, 1980 yılında kent nüfusu 12440, kır nüfusu 32012 olmuştur. 1980 yılında Bayındır nüfusu 44452 olup, nüfusu 1000'i

¹³ Madran ve Özgönül, 1999, s. 210-222.

¹⁶ Avrupa Konseyi, 1985.

¹⁴ Eres, 2008, s. 297'den Avrupa Parlamentosu, 2006.

¹⁷ Türkiye Bilimler Akademisi / TÜBA, 2000.

¹⁵ Durukan, 2004, s. 62.

¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi / TBMM, 2004.

¹⁹ Gözenç, 1978, s. 61.

²² Evliya Çelebi, 1935, s. 95.

²⁰ Umar, 1989, s. 16.

²³ Akın, 1968.

²¹ Sümer, 1967, s. 318.

²⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1981, s. 4300.

Şek. 1: Çalışma kapsamında incelenen köylerin konumu (Google Earth, 2016)

Foto. 1: Gaziler Köyü'nün genel görünümü

Foto. 2: Gaziler Köyü

Foto. 3: Gaziler Köyü konutlar

Foto. 4: Kabağağaç Köyü konutlar

Foto. 5: Kabağağaç Köyü

Foto. 6: Kabağağaç Köyü'nün genel görünümü

Foto. 7: Karahayıt Köyü

Foto. 8: Karahayıt Köyü'nün genel görünümü

Foto. 9: Karahayıt Köyü konutlar

Bayındır Gaziler, Kabağağaç, Karahayıt Köyleri: Genel Görünüm

Levha 1

aşan 10 köy bulunmaktadır.²⁵ TÜİK'in 2014 yılı verilerine göre bu nüfus 40310'dur.²⁶ Bayındır nüfusu, genelde 1980 yılına dek artış eğilimi göstermişse de, sonraları kırsal nüfus azalmıştır.²⁷

Bayındır, Cumhuriyetin ilanı sonrasında İzmir iline bağlı bir ilçe merkezi olmuş, 1938 yılında ilk planlama haritaları yapılmıştır. İlçe merkezinde ilk bayındırlık hareketleri 1950 yılında geliştirilmiştir. İlçenin kuzey bölümü dağlık olup, güney kesimleri düzlük ve ovalıktır. Bölgeye özgü ürünler tütün, pamuk, incir, üzüm ve buğdaydır.²⁸ Ancak çalışma kapsamında incelenen köylerin bulunduğu dağlık kesimlerde zeytincilik en önemli geçim kaynağıdır.

Seçilen Köyler: Gaziler, Kabağaç ve Karahayıt

Köylerin Yerleşme ve Mimari Özellikleri

2012 yılında çıkan 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sonrasında Bayındır'ın köyleri konumunda olan yerleşimler, artık yönetsel olarak İzmir ilinin mahallesi durumuna dönüştürülmüştür. Yasada, "...illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılmıştır", denilmektedir.²⁹ Günümüzde Gaziler, Kabağaç ve Karahayıt yerleşimleri Bayındır'a bağlı 59 mahalleden birisi durumundadır. Bununla birlikte çalışmada, söz konusu yerleşimler köy olarak ifade edilecektir.³⁰

Günümüzde belirtilen köyler mahalle olarak varolmakla birlikte, belgelerde yer alan tarihi köylerden bir bölümü varlığını yitirmiş görünmektedir. Bu köylerden bazıları, nüfuslarının azalması nedeniyle buldukları kesimi terk ederek diğer yerleşimlerin içine karışmışlar, bir kısmı da felaketler sonucu yok olmuşlardır. Yerleşimlerin pek az kısmı da ad değişikliği ile yaşamaya devam etmiştir. Örneğin Kızılağaç/Turan, Uladı/Yakapınar, Bulgas/Pınarlı, Samsun/Çenikler, Tolos/Karaveliler, Avcı Deresi/Avcılar, Sarı Merye/Sarı Yurt, Bayram Gazili/Gaziler, Falaka/Zeytinova, Keçimehallı/Keçiköy köylerinin adları değişmiş de olsa, tarihsel süreçlerini sürdürmektedirler.³¹ Bu çalışma kapsamında Bayındır ilçesine bağlı 36 köyden üçü incelenmiştir.

Gaziler Köyü

Gaziler Köyü, İzmir ili Bayındır ilçesi Zeytinova beldesine bağlı bir dağ köyüdür ve İzmir iline 104 km., Bayındır ilçesine 19 km., Zeytinova beldesine 7 km. uzaklıktadır. Yerleşimin doğusunda iki kol olarak akan dere, batıya doğru birleşerek akmaktadır (lev. 1: foto. 1-3).

Köyün eski adı "Uşatmaşat" veya "Maşatlı" olarak geçmektedir. Tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte, mezarlıktaki en eski mezar taşına dayanarak, 200 yıl

öncesinde var olduğu anlaşılmaktadır (lev. 2: foto. 12-13).

TÜİK'in 2000 yılı verilerine göre, köyün nüfusu 110, hane sayısı ise 99'dur. Günümüzde köy nüfusu 60 kişi'dir (2016 yılı).³² Nüfusun çoğunluğu, 60 yaşın üstündedir.³³ Köyde gelir düşüklüğü, göçe neden olmaktadır. Nüfus, zeytin toplama dönemlerinde (15 Aralık-15 Mart) artmaktadır.

Köye düzenli toplu taşıma olanağı bulunmamakta, köy sakinlerinin kişisel olanakları ile ulaşım sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Salı ve Cuma günleri sabah 7.30-8.00'de kalkıp akşam 16.30-17.00'de dönen dolmuş (minibüs) vardır.³⁴ Köyde Sağlık Ocağı olmadığından, haftada bir gün aile hekimi gelmektedir. İlkokul bulunmakla birlikte, Zeytinova'ya taşınmalı eğitim yapılmaktadır.

Köy halkının geçim kaynağı zeytincilik, büyükbaş hayvancılıktır (salmısığır-dağ hayvanı). Köylü zeytinini Çenikler, Alanköy, Zeytinova'da bulunan fabrikalardan birinde işletmektedir.

Yerleşim Dokusu Özelliği

Gaziler Köyü'nde toplu yerleşim düzeni görülmektedir. Sokaklar organik, yer yer daralıp genişleyen, sürprizli düzende ve çıkmaz sokaklarla bağlantılandırılmıştır. Sokakların zemini farklılaşmakta olup, toprak, kayrak taş veya beton parkedir (kilit taşı).

Sokaklardaki fırınların köy halkının karşılaşma mekânı olduğu, kamusal nitelik taşıdığı belirtilebilir. Bu fırınların ekmek pişirme yanı sıra, köy düğünü yemeklerinin hazırlanmasında köylünün toplanıp hep birlikte ikramları hazırladığı, pişirdiği yerler olduğu düşünülebilir (lev. 2: foto. 15).

Köydeki diğer önemli yapılar arasında, köy merkezinde bulunan Gaziler Köyü Camisi ile (lev.2; foto. 11) artık atıl durumda olan, geçmişte köyün kadınlarının bir araya gelecek çamaşırlarını yıkarken sohbet ettikleri, bir yönü ile sosyalleşme mekânı olan çamaşırhane belirtilebilir. Bu yapılar halk arasında "esvabhane" olarak ifade edilmektedir (lev. 4: şek.13, foto. 29, 30).

Gaziler Köyü'nün içe dönük yapısı, yerleşim dokusunun, birkaç betonarme yapı dışında, özgün kalmasını sağlamıştır. Bununla birlikte köyün dışı kapalılığı ve işsizlik, göçe neden olmuş; evlerin terkedilmesi, kullanılmaması, yaşanmaması, bazı evlerin yıpranması ve giderek yok olması sonucunu doğurmuştur.

Evlerin Mimari Özellikleri

Köyün topoğrafyasında kuzeyde konumlanan tepenin kuzey rüzgârlarına karşı yerleşimi korunaklı duruma getirdiği algılanmaktadır. Evlerin yönelimine bakıldığında, çoğunluğu güneydeki vadiye ve vadi içindeki dereye yönelmiş, sırtını yamaca yaslamıştır.

²⁵ a.g.e., s. 4379.

²⁶ TÜİK, 2016.

²⁷ Yurt Ansiklopedisi, s. 4373.

²⁸ a.g.e., s. 4373.

²⁹ TBMM, 2012.

³⁰ Bayındır Belediyesi, 2016.

³¹ Güçlü, 2013, s. 3.

³² TÜİK, 2016.

³³ Gaziler Köyü muhtarı Mustafa Oğul ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

³⁴ Gaziler Köyü muhtarı Mustafa Oğul ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

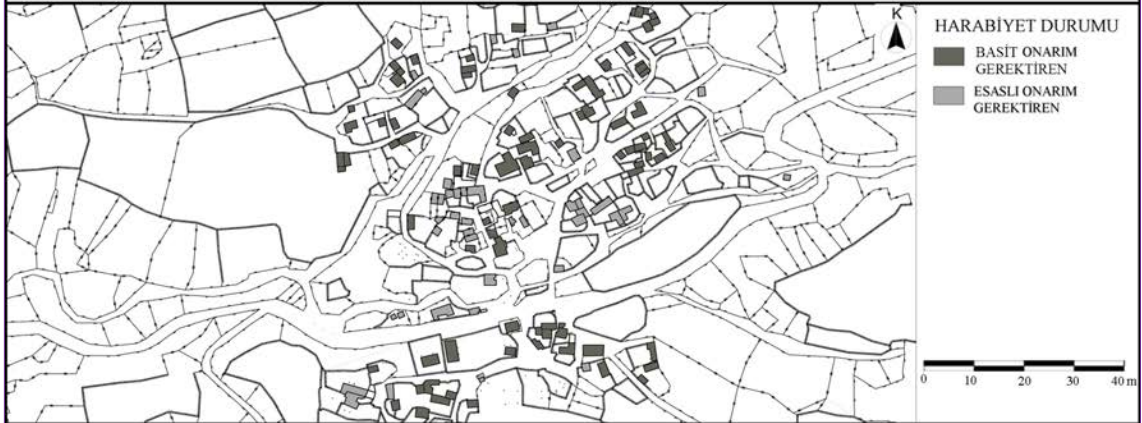

Şek. 2: Gaziler Köyü'nün dolu-boş analizi

Şek. 3: Gaziler Köyü'nün yapı ve avlu girişleri

Şek. 4: Gaziler Köyü'nün harabiyet durumu

Foto. 10: Sokak görünümü

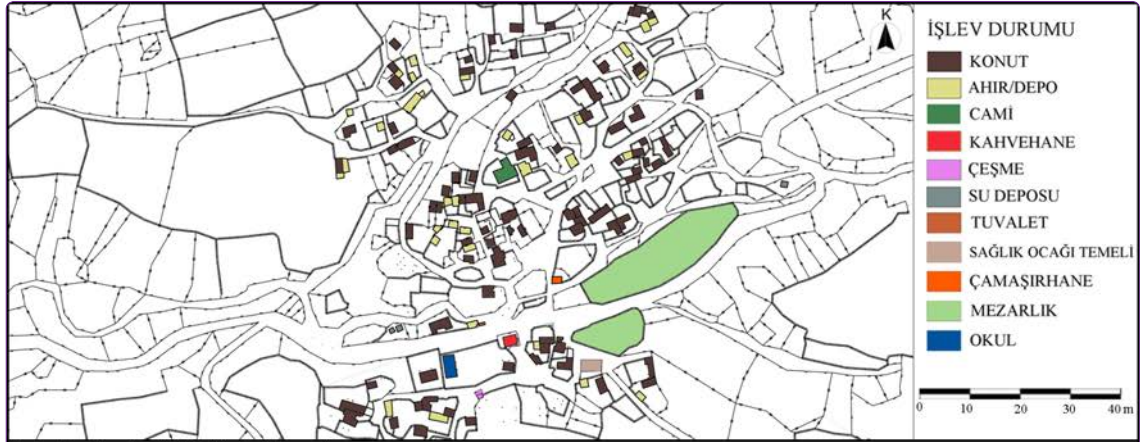
Foto. 11: Gaziler Köyü Camii

Foto. 12, 13: Eski mezarlık

Foto. 14: Çeşme

Foto. 15: Fırın

Şek. 5: Gaziler Köyü'nün işlev durumu

Şek. 6: Gaziler Köyü'nün kat adedi analizi

Şek. 7: Gaziler Köyü'nün yapım sistemi

Foto. 16, 17: Bacalar

Foto. 18, 19: Kapılar

Foto. 20, 21: Kepekler

Foto. 22, 23: Devşirme malzeme kullanımı

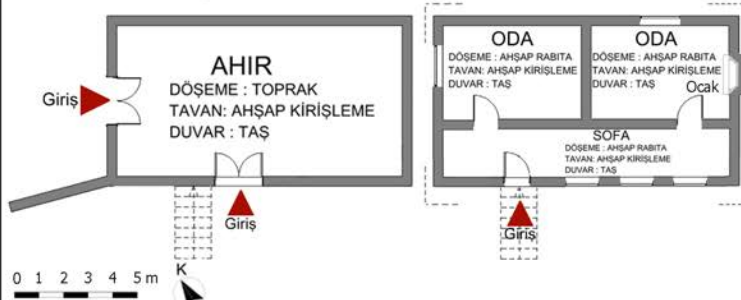
Foto. 24, 25: Nişler

Şek. 8: Gaziler Köyü'nde plan şeması çıkarılan yapılar

Çalışma kapsamında incelenen yapıların plan şemaları

1 Numaralı Yapı

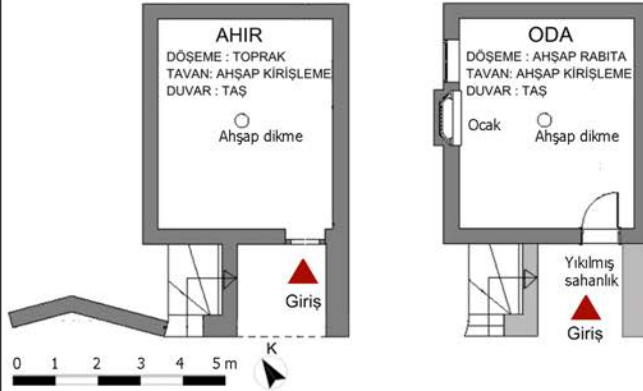
Şek. 9: Zemin kat planı

Şek. 10: Birinci kat planı

Foto. 26: Güneybatı cephesi

2 Numaralı Yapı

Şek. 11: Zemin kat planı

Şek. 12: Birinci kat planı

Foto. 27: Güneybatı cephesi

Foto. 28: Ocak görünümü

3 Numaralı Yapı

Şek. 13: Zemin kat planı

Foto. 29: Çamaşırhane güney cephesi

Foto. 30: Ocak görünümü

Evlere avludan girilmektedir. Avlular yüksek taş duvarlı, kapıları ahşap ve çift kanatlıdır. Evlerin neredeyse tümünün girişi avludandır (lev. 2: şek. 3). Avluda ahır, depo, ocak, hela gibi birimler bulunmaktadır. Depolama alanı olarak kullanılan dolap ve nişler vardır. Yemek pişirme işlevli büyük ocaklarsa, hem avlularda, hem de sokaklarda bulunabilmektedir. Ocakların yanlarında nişler yer almaktadır.

Evler taş olup, yığma yapı sistemi ile yapılmış ve kayrak taş yoğun olarak kullanılmıştır (lev. 2: şek. 7). Bazı örnekler ise, ana kayaya oturmaktadır. Evlerin bazıları yıkık, kullanılamaz, harap durumdadır. Yerleşimdeki evlerden 82'si basit onarım, 36'sı esaslı onarım gerektirmektedir (lev. 2: şek. 4).

Evler, genellikle iki katlı olup, tek katlı örnekler azdır (lev. 3: şek. 6). İki katlı evlerde alt katta ahır, üstte yaşam birimi bulunmaktadır. Bu tür evlere "hane/hanay" denilmektedir.

İki katlı evlerde sıklıkla, dıştan çıkılan taş merdiven ile ulaşılan dış sofalı, iki odalı, ya da sahanlıktan geçilen tek odalı plan düzeni görülür. Evler, oldukça yalın ve kübik geometriye sahip olup, bacalar yapılar hareket kazandırmaktadır (lev. 3: foto. 16-17). Ev cephelerine bakıldığında, iki pencere arasında, dışa çıkıntı yapan ve üste doğru daralan kübik formlu bacalar ile şekillenen karakteristik düzen dikkat çekmektedir. Diğer cephe öğeleri olarak pencereler çift kanatlı doğramalı ve çift kanatlı ahşap kapaklı; kapılar tek veya iki kanatlı, ahşap, masiftir (lev. 3: foto. 18-21). Bazı örneklerde ise, cephede devşirme malzeme kullanımına rastlanmaktadır (lev. 3: foto. 22-23).

Çalışma kapsamında incelenen yapılar: (lev. 4: şek. 8)

- 1 numaralı ev: İki katlı yapının alt katı tek mekân niteliğinde olup, ahır işlevlidir. Üst kata dik bir dış merdiven ile ulaşılmaktadır. Kapatılan sofadan iki odaya geçilmektedir. Güneydoğuda konumlanan odada ocak bulunmaktadır. Yapının kuzeybatı cephesinde taş duvar dokusu algılanırken, güneybatı cephesi kısmen kireç sıvalıdır (lev. 4: şek. 9-10, foto. 26).

Yapının tamamı yığma taş sistemle yapılmıştır ve alaturka kiremit kaplı, beşik çatılıdır. Servis mekânının döşemesi toprak, odaların döşemesi ise ahşap kaplamadır.

- 2 numaralı ev: İki katlı yapının alt katı ahır, üst katı yaşam mekânıdır. Odada ocak bulunmaktadır. Yapıya giriş merdiveni yıkılmıştır. Katların girişleri aynı hizada konumlanmıştır. Cepheleri sıvasızdır (lev. 4: şek. 11-12, foto. 27-28).

Yapı kayrak taşı kullanılarak yığma taş sistemle yapılmıştır. Çatısı düz dam olup, yıkılmıştır. Servis mekânının döşemesi toprak, odanın döşemesi ise ahşaptır.

- Çamaşırhane: Dikdörtgen planlı yığma taş yapı içinde bir niş, çeşme ve su gideri vardır. Çatısı tek eğimli olup alaturka kiremit kaplıdır (lev. 4: şek. 13, foto. 29, 30).

Bayındır Kabağaç Köyü

Kabağaç Köyü, İzmir ili Bayındır ilçesi Zeytinova belde-

sine bağlı dağ köyüdür. Köy, İzmir iline 100 km, Bayındır ilçesine 24 km; Zeytinova beldesine 4 km, Karahayıt Köyü'ne ise 2 km uzaklıktadır (lev. 1: foto. 4-6).

Köyün geçmişi tam olarak bilinmemekle birlikte, 250 yıllık olduğu düşünülmektedir.³⁵

TÜİK'in 2000 yılı verilerine göre köyün nüfusu 78, hane sayısı 45'tir.³⁶ Günümüzde köy nüfusu 51 kişidir (2016 yılı). Köyün en yaşlısı 85 yaşındadır. Nüfusun çoğunluğunu, yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Nüfus zeytin toplama dönemlerinde artmakta, 200-300 kişiye ulaşmaktadır. Gelir düşüklüğü, göçe neden olmaktadır. Köyde Sağlık Ocağı yoktur. Haftada bir gün aile hekimi gelmektedir. İlkokul binası boştur, kullanılmamaktadır. Köye toplu taşıma ulaşım olanağı yoktur.³⁷ Eğitim taşımali sistemde yapılmakta, öğrenciler Zeytinova'ya götürülmektedir.³⁸

Köyün geçim kaynağı zeytincilik başta olmak üzere, büyükbaş ve sınırlı düzeyde küçükbaş hayvancılıktır. Köyde herkesin zeytinliği vardır. Zeytinler, Zeytinova, Bayındır veya Tire zeytin fabrikasında işlenmektedir.

Yerleşim Dokusu Özelliği

Kabağaç Köyü'nde de toplu yerleşim düzeni görülmektedir. Sokaklar organik, yer yer daralıp genişleyen düzende, kayrak taşı ve beton parke (kilit taşı) kaplı olup, çıkmaz sokaklar vardır (lev. 5: şek. 14).

Köydeki diğer önemli yapılar arasında 1738 yılında yapılmış olan Kabağaç Köyü Camisi, Zeytinyağı Fabrikası ve çamaşırhane belirtilebilir (lev. 6: foto. 33-34,37; lev. 7: foto. 53-54). Ayrıca sokaklarda çok sayıda çeşme ve yalak bulunmaktadır (lev. 6: foto. 35,47).

Evlerin Mimari Özellikleri

Evler yığma taştır. Günümüzde köy nüfusuna kayıtlı kişilerin çoğunluğunun Çatal'da yaşaması nedeni ile evler atıl durumda ve yıkıktır (lev. 5: şek. 16). Sağlam olmasına karşın, terkedilmiş örnekler vardır. Kabağaç Köyü'ndeki evlerden 107'si basit onarım, 15'i esaslı onarım gerektirmektedir (lev. 5: şek. 16). Konutlar, genellikle iki katlı olup, tek katlı örnekler de vardır. İki katlı örneklerde alt katlar ahır olarak kullanılmaktadır (lev. 6: şek. 18). Evlere genellikle avludan girilmektedir (lev. 5: şek. 15).

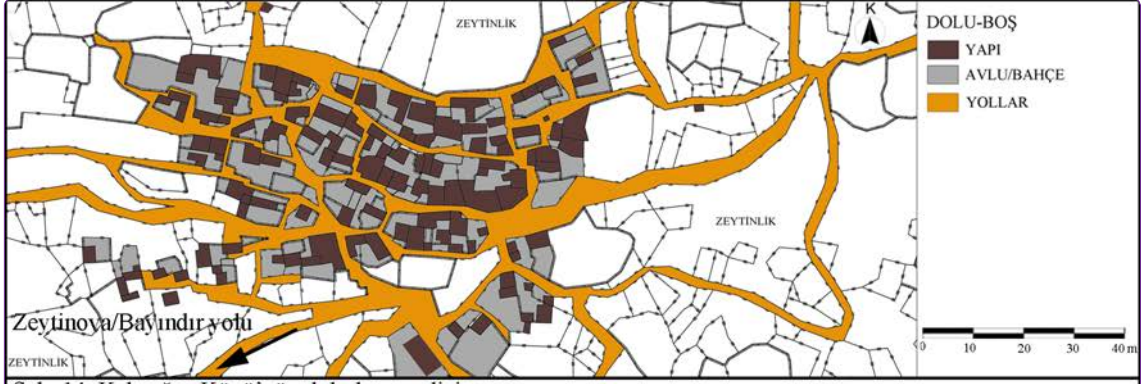
Konutların plan şemasına bakıldığında, çoğunlukla iç sofalı örnekler yanısıra açık dış sofalı örnekler de görülmektedir. Yaşama alanının en önemli öğesi olan ocaklar, günümüzde işlevine uygun olarak kullanılmamakta; ısınma soba ile, pişirme ise modern ocaklar ile karşılanmaktadır. Geçmişte yemek pişirme işlevine yönelik olan avludaki ve sokaklardaki fırınlar günümüzde kullanılmamaktadır.

³⁵ Bayındır Kaymakamlığı, 2003, s. 101.

³⁶ TÜİK, 2016.

³⁷ Kabağaç Köyü Muhtarı Mehmet Sesli ile 9 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

³⁸ Kabağaç Köyü Muhtarı Mehmet Sesli ile 9 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

Şek. 14: Kabağaç Köyü'nün dolu-boş analizi

Şek. 15: Kabağaç Köyü'nün yapı ve avlu girişleri

Şek. 16: Kabağaç Köyü'nün harabiyet durumu

Şek. 17: Kabağaç Köyü'nün işlev durumu

Şek. 18: Kabağağaç Köyü'nün kat adedi analizi

Şek. 19: Kabağağaç Köyü'nün yapım sistemi

Foto. 31, 32: Sokak görünümü

Foto. 33, 34: Kabağağaç Köyü Camii

Foto. 35: Çeşme

Foto. 36: Devşirme malzeme kullanımı

Foto. 37: Zeytinyağı işliği

Foto. 38: Köy okulu

Foto. 39, 40, 41: Bacalar

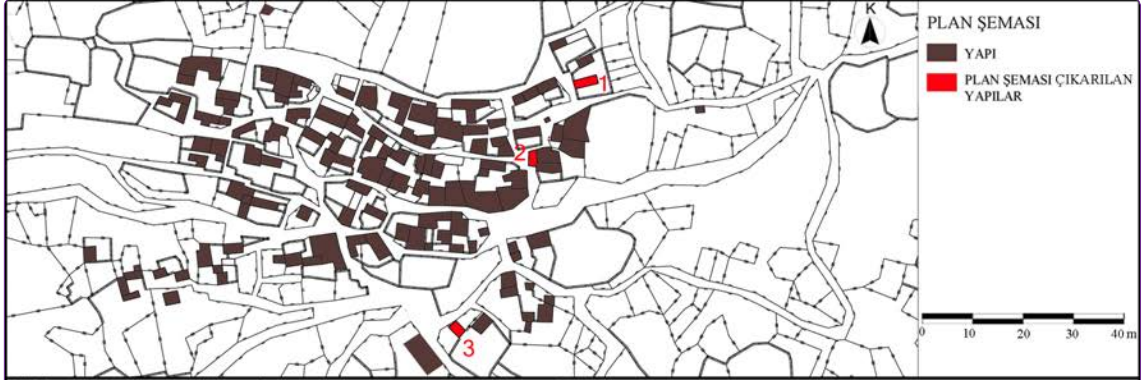
Foto. 42, 43: Kapılar

Foto. 44, 45, 46: Pencere ve kepenkler

Foto. 47: Fırın

Foto. 48: Niş

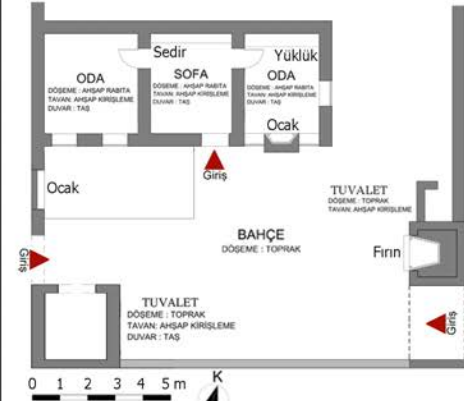

Şek. 20: Kabağaç Köyü'nde plan şeması çıkarılan yapılar

Çalışma kapsamında incelenen yapıların plan şemaları

1 Numaralı Yapı

Şek. 21: Zemin kat planı

Foto. 49: Güney cephesi

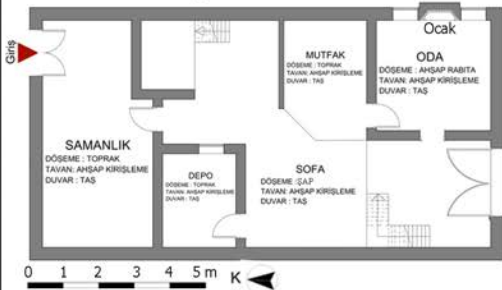

Foto. 50: Avlu kapısı

Foto. 51: Yüklük

2 Numaralı Yapı

Şek. 22: Zemin kat planı

Şek. 23: Birinci kat planı

Foto. 52: Güney cephesi

3 Numaralı Yapı

Şek. 24: Zemin kat planı

Foto. 53: Çamaşırhane güney cephesi

Foto. 54: Ocak görünümü

Konutlar, kübik geometri ve yalın niteliklidir. Cephe-ki bacalar, yapıyı üçüncü boyutta hareketlendirmektedir. Ocak ve iki yanında pencere düzeni, karakteristik cephe şemasını oluşturur (lev. 6: şek. 39-41). Ayrıca cephelerde yer yer, tuğla ve taş malzeme ile oluşturulmuş süslemeler dikkat çekmektedir (lev. 6: şek. 44-45).

Çalışma kapsamında incelenen yapılar: (lev. 7: şek. 20)

- 1 numaralı ev: Tek katlı yapıya bahçeden girilmektedir. Yapı parselinin bir köşesinde, girişin yanında hela ve karşısında fırın vardır. Bahçede ayrıca ocak da bulunmaktadır. Yapıda sofanın iki yanında birer oda yer almaktadır. Odanın birinde yüklük ve ocak vardır. Yapının cephesi sıvalı, bahçe duvarları sıvasızdır (lev. 7: şek. 21, foto. 49-51).

Yığma taş sistemde yapılmış olan yapının beşik çatısı yıkık durumdadır. Bahçe toprak olup, odaların döşemesi ahşap rabitadır.

- 2 numaralı ev: Dikdörtgen planlı yapıda alt katta samanlık ve yaşam mekânı girişleri ayrılmış, ancak iki mekân kapı ile bağlantılandırılmıştır. Alt katta hayat mekânının altından mutfak, depo ve odaya; buradan bir merdivenle üst kata ulaşarak kapalı sofadan odaya geçilmektedir. Bu kattaki her iki mekânda da ocak, odada ayrıca yüklük bulunmaktadır. Yapının cephesi sıvalı ve boyalıdır (lev. 7: şek. 22-23, foto. 52).

Yapı yığma taş olup, çatısı özgün değildir ve sac levha ile kaplanmıştır. Servis mekânları zemini toprak veya şap olup, odalar ahşap rabita ile kaplıdır.

- Çamaşırhane: Dörtgen planlı yapının iç mekânında geniş kenarında iki, dar kenarlarında birer ocak vardır. Tek katlı yapı düz damlıdır. Güney cephesinde ise çeşme bulunmaktadır (lev. 7: şek. 24, foto. 53-54).

Karahayit Köyü

Karahayit Köyü, İzmir ili Bayındır ilçesi Zeytinova belde-sine bağlı bir dağ köyüdür. Köy, İzmir iline 95 km, Bayındır ilçesine 20 km, Zeytinova beldesine 8 km, Gaziler Köyü'ne 2 km uzaklıktadır (lev. 1: foto 5-7). Yerleşimin doğusundan tek kol olarak akan dere, güneye doğru iki kola ayrılmaktadır. Köyün tarihi ile ilgili detaylı bilgiye ulaşamamakla birlikte, 200 yıl önce varolduğu düşünülmektedir.³⁹

TÜİK 2000 yılı verilerine göre, köyün nüfusu 56, hane sayısı 33'tür.⁴⁰ Günümüzde köyün nüfusu 67 kişidir (2016 yılı). Nüfus, zeytin toplama zamanlarında artmaktadır.

Köy girişinde kahvehane, köy merkezinde cami bulunmaktadır. Cami, 1950 yılında onarım geçirmiştir (lev. 9: foto. 56-58). Köyde sağlık ocağı ve okul bulunmamakta, Zeytinova'ya taşınmalı eğitim yapılmaktadır. Köye düzenli toplu taşıma ile ulaşım olanağı yoktur. Yalnızca Salı ve Cuma günleri sabah (8.30) gelip, akşam dönen (16.00) dolmuş ile ulaşılabilir.⁴¹

Köyün geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturur. Zeytin toplama, köydeki en önemli aktivitedir. Toplanan zeytinler, Zeytinova veya Bayındır'daki zeytinyağı fabrikalarında sıkıştırılmaktadır.⁴² Tarımsal ürün zeytindir, hayvancılık ise büyükbaş olup, yerli sığır (salmısığır-dağ hayvanı) beslenmektedir.

Yerleşim Dokusu Özelliği

Köyde toplu yerleşim düzeni görülmektedir. Sokaklar, Bayındır'dan köye ulaşan aks dışında dar, organik dündür. Köy girişindeki sokaklar kilit taşı kaplı, diğer kısımlar toprak veya kayrak taşıdır (lev. 8: şek. 25).

Evlerin Mimari Özellikleri

Evler genellikle sırtını yamacaya yaslamış, güneydeki vadiye ve dereye yönelmiştir. Köyün kuzeyinden dağlarla çevrili olması, yerleşimi kuzey rüzgârlarına karşı korunaklı duruma getirir.

Köyde terkedilmiş, kullanılmayan bir kısmı çok harap, bir bölümü ise sağlam olmakla birlikte yaşamadığından yıpranan ev vardır. Karahayit Köyü'ndeki evlerden 50'si basit onarım, 35'i esaslı onarım gerektirmektedir (lev. 8: şek. 27). Evler, genellikle iki katlı olup, tek katlı örnekler de vardır. İki katlı evlerde alt kat ahır, üst kat yaşam katı niteliğindedir (lev. 9: şek. 29). Evlere avludan girilmektedir (lev. 8: şek. 26). Avluda, ahır, depo, ocak, hela gibi birimler yer alır. Odalarda yüklük vardır. Evler genellikle yığma kâgir sistemde taş malzeme ile yapılmıştır (lev. 9: şek. 30, foto. 67-68).

Avlular yüksek taş duvarlarla sokaktan ayrılmış olup, içe dönük bir dünya yaratırlar. Avlu kapıları ahşap, masif, çift kanatlıdır (lev. 9: foto. 60-61). Pencereler, açılır çift kanatlı ahşap doğramalı ve ahşap çift kanatlıdır (lev. 9: foto. 62-63). Ev cephelerinde iki pencere arasında konumlanan ve dışa çıkıntı yapan bacalar karakteristiktir (lev. 9: foto. 64).

Çalışma kapsamında incelenen yapılar: (lev. 10: şek. 31).

- 1 numaralı ev: İki katlı yapıya bahçeden girilmektedir. Alt katta ahır, fırın, hela ve depo mekânları bulunmaktadır. Dış merdiven ile üst kat merdiven sahanlığından iki odaya geçilmektedir. Odalardan birinde ocak ve niş vardır. Diğer odaya girilememiştir. Yapının cepheleri sıvasız olup, yalnızca güney cephesinde kireç badana yapılan yerler vardır. İç mekânına girilemeyen odanın doğu cephesinde konumlanan penceresinin sonradan kapatıldığı algılanmaktadır (lev. 10: şek. 32-33, foto. 69).

Yapı, yığma taş sistemde yapılmış olup, alaturka kiremit kaplı beşik çatılıdır. Servis mekânlarının zemini toprak, oda döşemeleri ise ahşap rabitadır.

- 2 numaralı ev: İki katlı yapıya bahçeden girilmektedir. Alt katta ahır, depo, fırın vardır. Dış merdivenle ulaşılan üst kattaki sofadan odaya geçilmektedir. Odada ocak ve yüklük

³⁹ Bayındır Kaymakamlığı, 2003, s. 41 Karahayit Köyü Muhtarı ile Cafer Tavaş ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

⁴⁰ TÜİK, 2016.

⁴² Karahayit Köyü Muhtarı ile Cafer Tavaş ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.

Şek. 25: Karahayıt Köyü'nün dolu-boş analizi

Şek. 26: Karahayıt Köyü'nün yapı ve avlu girişleri

Şek. 27: Karahayıt Köyü'nün harabiyet durumu

Şek. 28: Karahayıt Köyü'nün işlev durumu

Şek. 29: Karahayıt Köyü'nün kat adedi analizi

Şek. 30: Karahayıt Köyü'nün yapım sistemi

Foto. 55: Sokak görünümü Foto. 56, 57, 58: Karahayıt Köyü Camii

Foto. 59: Fırın

Foto. 60, 61: Kapılar

Foto. 62, 63: Kepekler

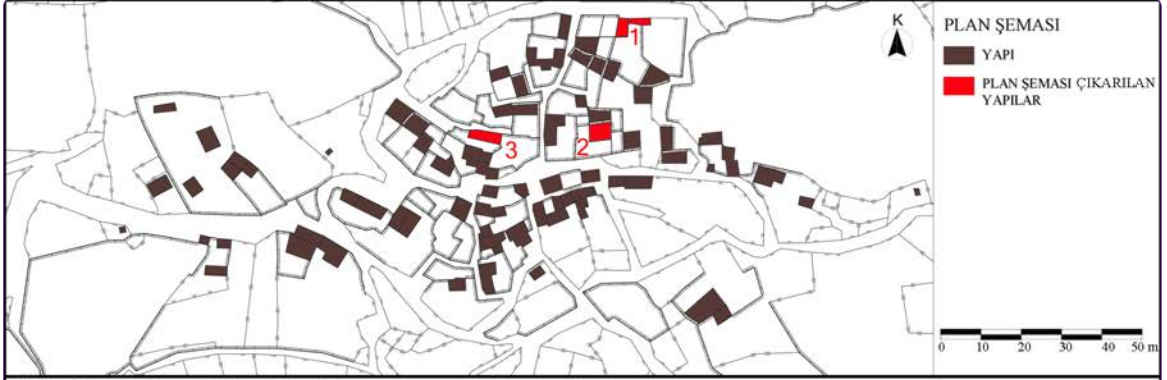
Foto. 64: Baca

Foto. 65: Avlu görünümü

Foto. 66: Ocak

Foto. 67, 68: Yüklük

Şek. 31: Karahayıt Köyü'nde plan şeması çıkarılan yapılar

Çalışma kapsamında incelenen yapıların plan şemaları

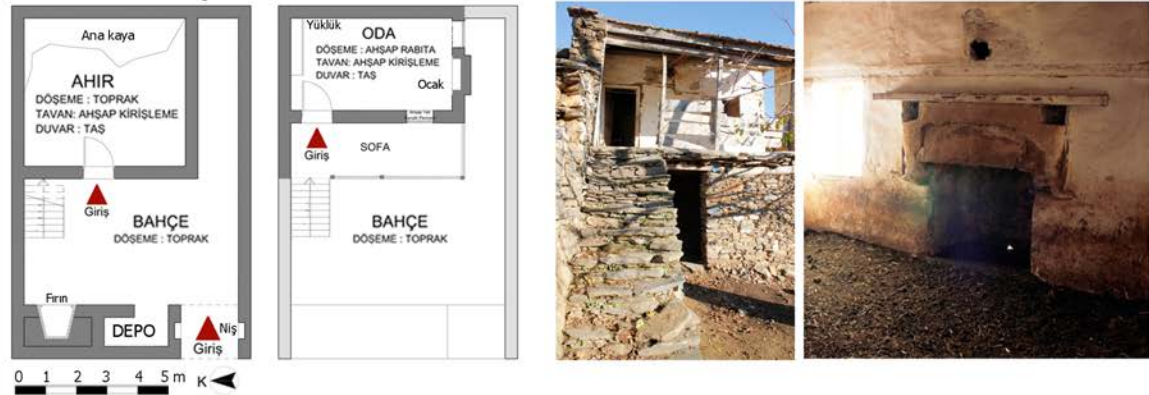
1 Numaralı Yapı

Şek. 32: Zemin kat planı

Şek. 33: Birinci kat planı Foto. 69: Güney cephesi

2 Numaralı Yapı

Şek. 34: Zemin kat planı

Şek. 35: Birinci kat planı

Foto. 70: Güney cephesi Foto. 71: Ocak

3 Numaralı Yapı

Şek. 36: Zemin kat planı

Foto. 72: Güney cephesi

Foto. 73: Sofa

vardır. Cepheleri sıvasız olup, yalnızca batı cephesinde ki-reçle sıvanan bölümler bulunmaktadır (lev. 10: şek. 34-35, foto. 70-71).

Yığma taş yapının çatısı beşik formu ve marsilya kiremit kaplıdır. Servis mekânları ve bahçe toprak, oda ve sofa ah-şap rabita ile kaplıdır.

- 3 numaralı ev: Yapı tek katlı olup, kapalı sofadan iki yanındaki odalara geçilmektedir. Odaların birinde ocak, diğerinde yüklük bulunmaktadır. Taş cepheler sıvasız olup, yer yer kireç badana uygulanmıştır (lev. 10: şek. 36, foto. 72-73).

Yapı yığma taş ile yapılmıştır. Özgün çatı kaplaması yok olmuştur, günümüzde metal sac levha ile yapılan tek eğim-li çatı bulunmaktadır. Sofa ve odalarda döşemeler ahşap rabitadır.

Evlere Yapılan Müdahaleler

Çalışma kapsamında örneklenen Gaziler, Kabağağaç ve Karahayıt köylerinde içme suyu, elektrik ve telefon altya-pısı bulunmakta, her köyün yolu olmakla birlikte toplu ta-şıma ile ulaşım olanağı bulunmamakta veya sınırlı düzeyde olmaktadır.

İncelenen üç köyde mimari dokunun özgün kalma du-rumunda farklılıklar algılanmakta, evlere süreç içerisinde bazı müdahalelerin yapıldığı görülmektedir. Bununla bir-likte, genel olarak evlerin ve dokunun özgünlüğünü ko-ruduğu, müdahalenin sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Yerleşim dokusunda ise, sokakların özgün kaplamalarının beton parke taşı ile değiştirilmiş olması, otantikliği zede-lemektedir.

Evlere karakteristiklerini bozan müdahalelerin olmama-sı açısından halkın eğitim programları ile bilinçlendirilmesi, katılımcı yaklaşımın sergilenmesi, teknik destek sağlanma-sı ve tasarım rehberlerinin oluşturulması gereklidir.

Söz konusu köylerde yapılan müdahaleler üç grupta ele alınabilir:

Yapısal Müdahaleler

- Evlerin toprak düz damlarının betonarme plak çatıya, eğimli sac oluklu levha veya kiremit kaplı çatıya dö-nüştürülmesi,
- Yıkık taş duvarların tuğla malzeme ile tamamlanması,

Mekânsal Müdahaleler

- Hayat mekânlarının kapatılması,

Mimari Ögelere Yönelik Müdahaleler

- Bazı evlerin özgün ahşap kapılarının metal kapılar ile değiştirilmesi,
- şeklindedir.

Yapılara fazla müdahale edilmemesi özgün kalmasını sağlamış ise de, yerleşimlerde çok fazla harap, bakımsız, kaderine terk edildiğinden yok olmaya yüz tutmuş örnek

de vardır. Evler bir bakıma yaşayan organizmalar gibi düşü-nülebileceğinden, yaşamadıklarında, kullanılmadıklarında hızla yok olmaktadır. Ancak evlerin güncel yaşam koşu-larına yanıt vermesine yönelik müdahalelerin onların ka-rakteristiklerini zedelemeyecek düzende olması gereklidir. Konuya bu bağlamda ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999) ve Kültürel Turizm Tüzüğü (1999) kapsamın-da da işaret edilmektedir.

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nün (1999) ilkeleri arasında da "Geleneksel mimarinin takdir edilmesi ve başarıyla korunması toplumun buna katılımı, desteği, sürekli bakımı ve kullanımına bağlıdır" ifadesi bulunmak-tadır.⁴³ Yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanması, kullanıl-ması, karakteristikleri korunarak güncel yaşam koşullarını yanıtlar duruma getirilmesi, düzenli bakımı ile olanaklıdır.

Söz konusu tüzüğün uygulama ilkelerinin 4. maddesi kapsamında "Çağdaş kullanım isteklerinin zorladığı ve ka-bul edilebilir değişimler bütünü genel ifadesine uyumlu, görünüş, doku ve biçim yönünden aykırı olmayan malze-melerle yapılmalı; yapı malzemelerinin birbiriyle uyumuna özen gösterilmelidir", ifadesine yer verilmektedir.⁴⁴

Geleneksel konutlarda en büyük sorunlardan biri servis mekânlarının yetersizliğidir. Mutfak, banyo, tuvalet gibi ıslak hacimlerin işlevsel olarak günümüzün konfor koşu-larını sağlayamadığı görülmektedir. Bu sorun çalışma kap-samında Bayındır'da incelenen üç köyde de gözlemlenmiş-tir. Geleneksel konutların mekânsal potansiyelleri, taşıma kapasiteleri ve özgün değerleri göz önüne alınarak servis ihtiyacının karşılanmasına yönelik müdahaleler belirlen-melidir. Bu bağlamda geçmişte ahır işlevli kullanılan alt kat mekânlarının ıslak mekânlar olarak yeniden düzenlenmesi söz konusu olabilir.

İncelenen köylerde dikkat çeken bir başka nokta ise, köylerin yakınında antik bir yerleşim veya kalıntının varlığı-na işaret eden, ev cephelerindeki devşirme malzeme kul-lanımıdır.

Değerlendirme

Çalışma kapsamında örneklenen köyler karşılaştırıldığın-da, yerleşim düzeni açısından tümünün yamaca yaslanmış olduğu ve toplu yerleşim düzeni yansıttığı görülmektedir. Zeytincilik hepsinde başlıca geçim kaynağıdır. Bütün örne-lerde evler genellikle iki katlı olup, tamamen kayrak taşı kullanılarak yığma olarak yapılmıştır. Yığma duvarlarda ah-şap hatlı kullanımı yaygındır. Çatılarda kayrak taşı kullanımı görülmektedir. Alt katlar ahır ve diğer servis mekânlarını içermekte olup, üst katlar yaşam katı niteliğindedir. Karak-teristik cephe düzeni olarak, ortada dışa taşan ocak-baca duvarı, yanlarında birer pencere düzeni, yine üç köyde de gözlenmektedir. Üst kata bağlantıyı sağlayan merdiven, dış

⁴³ ICOMOS, 1999a, 1.

⁴⁴ a.g.e., 2.

merdiven niteliğinde ve taştır. Islak mekânlar yapı ana kütleleri dışında yer alır. Evler, yalın ve kübik kütlelidir. Evlere avludan girilmektedir.

Bu ortak mimari dile karşın, Gaziler Köyü'nde ev cephelelerinde devşirme malzeme kullanımı, Kabağağaç'ta tuğla ve taş malzeme ile oluşturulmuş süslemeler (taşçı işaretleri, mistik simgeler), dikkat çekmektedir.

Söz konusu köylerdeki evlerin İzmir kırsalı ve giderek Ege kırsalı örnekleri ile karşılaştırılması yapıldığında, çeşitli benzerlikler dikkat çeker. Cephede ortada ocak duvarı, yanlarda birer pencere şeklindeki karakteristik düzenin Ege kırsalında yaygın olarak görüldüğü belirtilebilir (Örnek: Datça). Kayrak taşından yapılan bacaların pişmiş topraktan küplerle sonlandırılması üç köy için de karakteristiktir. Düz kollu taş dış merdiven ile sofaya bağlantı da yoğundur (lev. 10: şek. 34-35, foto. 70). Plan şemaları açısından da benzerlikler görülür. Üç köyde de tek katlı ve iç sofaya açılan iki odalı konut tipi (lev. 7: şek. 21; lev. 10: şek. 36) ile iki katlı ve zemin katta servis mekânı, üst katta tek veya iki oda bulunan dış sofalı konut tipi yaygındır (lev. 4: şek. 11-12). Köylerde ortak kullanım alanları olarak çamaşırhane, fırın ve çeşmeler bulunmaktadır.

Dokunun Korunması ve Köylerin Geleceğine İlişkin Öneriler

Küreselleşme ile tektipleşmenin çoğaldığı Dünyamızda yerel giderek daha fazla önem kazanmakta, yaşatılarak korunması ve geleceğe aktarımının gerekliliği artmaktadır. Ancak bunun başarılması katılımcı yaklaşımla gerçekleştirilebilir.

ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nde (1999) "Kültürün birörnekleşme ve tüm dünyadaki sosyo-ekonomik değişim nedeniyle terk, iç denge ve bütünleşme gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan geleneksel yapılar çok zor durumdadırlar" ifadesi geçmektedir. Tüzüğün koruma ilkelerinin 2. maddesinde "... yapılacak çağdaş müdahaleler onların kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı göstermelidir", ifadesine yer verilmektedir. Söz konusu ilkelerin 5. maddesinde ise, somut miras yanı sıra somut olmayan mirasın da bütüncül şekilde korunmasına vurgu yapılmaktadır.⁴⁵

Çalışma kapsamında incelenen köylerin durumu ele alındığında, nüfuslarının hızla azaldığı, geleneksel evlerin boş kaldığı ve buna bağlı olarak hızla yıprandığı algılanmaktadır. Geleneksel evlerin sürdürülebilirliği, yaşamsal ve ekonomik sürdürülebilirlik ile olanaklıdır.

Yerleşmeye Yönelik Öneriler

Yerleşime ilişkin düzenlemeler kapsamında, terk edilmiş, bakımsız durumdaki yapıların kamulaştırılarak sosyal amaçlı kullanımlara ayrılması, kullanılmayan ilkokul binası-

nın halk eğitim kursları, yerel zenaatlar vb eğitimi de içeren çok amaçlı merkez olarak düzenlenmesi uygun olacaktır.

Sosyal ve Ekonomik Yapıya Yönelik Öneriler

Yerel halkın sürekliliğini sağlamak ve evlerine aidiyetini güçlendirmek bağlamında göçü önleyici önlemlerin alınması, kırsal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere kooperatif oluşturarak üretim verimini yükseltmeye yönelik teknik katkı ve pazarlama desteğinin sağlanması ve hammaddenin mamul madde durumuna getirilmesi önerilmektedir.

Koruma Çalışmalarına Yönelik Öneriler (Mimari, Doğal Çevre ve Yerel Yaşam)

Köyün evlerinin yaşatılması, yani mimari açıdan koruma, kırsal kalkınma ile bütüncül düşünülmesi, köyün refah düzeyini yükseltmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Sosyolojik araştırmalarda köylünün gereksinimleri belirlenip, yapıların özgünlüğüne fazla müdahale etmeksizin, güncel yaşam koşullarını yanıtlar duruma getirilmesi sağlanmalıdır.

Katılım Süreci ve Farkındalık Yaratmaya Yönelik Öneriler (Eğitim ve Yerel Kimlik)

Ev sahiplerinin evlerine yönelik aidiyet duygusu geliştirilmeli, yapıların özgünlüğü korunarak geleceğe aktarılmasına yönelik çalışmalar yapılmalı, bu konuda yerel halk bilinçlendirilmelidir.

Kültürel Turizm Tüzüğü (1999) kapsamında da bu konuya yer verilmekte; kültür mirası yönetiminde "... kültür mirasının önemini ve niçin korunması gerektiğini ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere açıklamak"⁴⁶ konusunun önemli hedeflerden olduğu belirtilmektedir.

Turizm Planlamasına Yönelik Öneriler

Bu bağlamda küreselleşmenin yaygınlaştığı bu dönemde yerelin giderek artan önemi ve geleneksel dokunun karakteristikleri korunarak geleceğe aktarımının gerekliliği yerel halka açıklanmalıdır. Söz konusu tüzükte turizmin doğal ve kültürel mirasın korunmasındaki olumlu etkisinin giderek arttığı ifade edilmektedir.

Tüzüğün ilkelerinden olan "Ev sahibi topluluklar ve yerli halk koruma ve turizm için yapılacak planlamaya katılmalıdır" ve "Turizm ve koruma etkinlikleri ev sahibi topluluğa yarar sağlamalıdır" (5. ilke) konuları geleneksel dokunun sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır.⁴⁷ Çünkü halkın konu hakkında bilinçlenmesi, korumayı benimsemesi ve katılımcı yaklaşımla sahiplenmesi sürdürülebilirliği kolaylaştıracaktır. Konu ile ilgili eğitim programlarının yerel kültürel mirasa saygıyı arttıracığı, bakım ve korunmasını kolaylaştıracığı tüzük kapsamında da vurgulanmaktadır.

⁴⁵ ICOMOS, 1999a, 1.

⁴⁶ ICOMOS, 1999b. ⁴⁷ ICOMOS, 1999b.

Bayındır'dan örneklenen söz konusu köylerdeki sokak dokusu ve evlerin korunarak geleceğe aktarılmasının gerekliliği kaçınılmazdır. Ancak bu yalın ve özgün evler, güncel yaşam koşullarına yanıt verecek niteliğe kavuşturulmalıdır. Buna yönelik olarak evlerin güncel yaşam koşullarına uygun restorasyon projeleri oluşturulmalıdır. Evlerin yaşatılarak korunmasının sağlanması, köylerin ekonomik kalkınması ile paralel bir şekilde düşünülmelidir. Belirtildiği gibi, köylerin en karakteristik özelliği zeytinciliklerdir. Çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını sürdüren, doğal alanlara doğru olan sorumlu turizm olarak tanımlanan ekoturizm⁴⁸ aynı zamanda “yerel toplumun bütünlüğüne saygı gösterirken, ekosistemin korunmasına katkıda bulunan aydınlatıcı doğa seyahati” dir.⁴⁹ Ryel ve Grasse (1991) yerel halkın ekonomik faydalarını maksimuma çıkarma ve ülke ekonomisine katkı bakımından, ekoturizmdeki “eko” önekinin “ekoloji” kadar “ekonomiye” de karşılık gelmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁰ Ekoturizm, doğaya dayalı turizm, yeşil turizm, özel ilgi turizmi, sorumlu turizm, bilinçli turizm gibi farklı şekillerde ifade edilmektedir.

Ekoturizmin ilkeleri arasında:

- Çevresel ve kültürel bir farkındalık ve saygının oluşturulması,
- Yerel halk için finansal yararlar sağlanması ve güçlendirilmesi,
- de yer almaktadır.⁵¹

Örneklenen köylerde de gerçekleştirilecek ekoturizm ve kültür turları kapsamında köylerin gezilmesi zeytin turizmine yönelik çalışmalar, hem doğal çevrenin korunması ve bu konuda farkındalık yaratılmasına, hem de yerel halkın ekonomik katkı sağlayarak refah düzeyinin yükselmesine olanak sağlayacaktır. Bu amaçla kullanılmayan harap mekânların kamulaştırılması ve günübirlik turizme hizmet edecek işlevler ile değerlendirilmesi düşünülebilir.

Bu bağlamdaki çalışmalarda zeytinyağı üretim proseslerinin çevre kirliliğine çözüm getirecek düzende (iki fazlı sistem) gerçekleşmesine ve arta kalan prinalardaki yağların uygun teknolojilerle ekonomiye kazandırılmasına çalışılmalıdır.⁵²

Zeytin, zeytinyağı, zeytin ezmesi, zeytin yaprağı çayı, zeytinyağı sabunu gibi yerel üretimlerin satışının gerçekleştirilmesi yerel kalkınmaya ve turizme katkı sağlayacaktır.

Sürdürülebilir Planlama ve Uygulama Sürecine Yönelik Öneriler

Yerleşimlerin bu değerleri canlandırılmalı ve ekonomik refah düzeyini yükseltecek üretim ve pazarlama olanaklarına kavuşturulmalıdır. Bunun yanı sıra, köylerin meydan

düzenlemesi, çamaşırhanenin restorasyonu ve bünyesine uygun şekilde işlevlendirilmesi, sokakların özgün kaplama malzemesi ile kaplanması uygun olacaktır. Kırsal yerleşmelerde sürdürülebilir planlama uygulamaları ile ekonomik kalkınma mimari dokunun korunmasına da olumlu bir şekilde yansıtacaktır.

Teşekkür

Alan çalışmalarına katkıları için Mim. Büke Özden Pulat'a, Mim. Fatma Yıldız'a, Y. Mim. Gizem Akyıldız'a ve Mim. Özyıl Yıldırım'a teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (2004) Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul, YEM Yayınları.
- Akın, H. (1968) Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Ankara, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- Armağan, A. M. (2013) Tarihin Gizemli Kenti Bayındır, İzmir, Bayındır Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bayındır Belediyesi Tapu Müdürlüğü arşivi.
- Bayındır Kaymakamlığı (2003) Tarihi, Turizmi ve Köyleriyle Bayındır, İzmir, Türev.
- De Montis, A. vd. (2017) “A Method for Analysing and Planning Rural Built-up Landscapes: The case of Sardinia, Italy”, Land Use Policy 62, s. 113-131.
- Durukan, İ. (2004) “Türkiye’de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Sonrası Kültür Mirası Korumasının Gelişimi ve Uygulama Sorunları”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- ECOVAST-The European Council for the Village and Small Town (1996) Traditional Rural Architecture: A Strategy for Europe, Eastleigh, United Kingdom, European Council for the Village and Small Town.
- Erdoğan, N. (2003) Çevre ve (Eko)turizm, Ankara, Erk Yayıncılık.
- Erdoğan, N. (2005) “Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası”, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, 20(1), s. 55-82.
- Erdoğan, N. (2012) “Seyahat Acentelerinin Çevresel İlgilerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi”, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, C. 1, No. 4, Kasım 2012, s. 247-265.
- Eres, Z. (2008) “Türkiye’de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eres, Z. (2013) “Türkiye’de Geleneksel Kırsal Mimarinin Korunması: Tarihsel Süreç, Yasal Boyut”, Ed.: K.K. Eyüpgiller ve Z. Eres (editör) Prof.Dr. Nur Akın’a Armağan – Mimari ve Kentsel Koruma, İstanbul, YEM Yayınları, s. 457-469.
- Evliya Çelebi. (1935) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672), Cilt IX, İstanbul, Maarif Vekaleti.
- Fuentes, J. M. (2010) “Methodological Bases for Documenting and Reusing Vernacular Farm Architecture”, Journal of Cultural Heritage 11, s. 119-129.
- Gaziler Köyü muhtarı Mustafa Oğul ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.
- Gözenç, S. (1978) Küçük Menderes Havzasında Arazinin Kullanışı ve Sınıflandırılması, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

⁴⁸ The International Ecotourism Society / TIES, 1990. ⁵⁰ Ryel ve Grasse, 1991, s. 172.

⁴⁹ Kanada Çevre Danışmanlığı Komisyonu-aktaran Erdoğan, 2005, s.7.

⁵¹ TIES, 1990.

⁵² Tunç ve Ünlü, 2015, s. 67.

- Gullino, P. vd., (2015) "Assessing and Monitoring the Sustainability in Rural World Heritage Sites", Sustainability 7, s. 14186-14210.
- Güçlü, İ. (2013) "Bayındır Yakapınar Köyü Mezartaşı Kitabeleri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hepkarşı, D. (2001) "19. Yüzyıl Ortalarında Bayındır Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü (2001) Bayındır: İzmir Kültür Envanteri, Ankara, Ankara Matbaası.
- Kabaağaç Köyü Muhtarı Mehmet Sesli ile 9 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.
- Karahayıt Köyü Muhtarı ile Cafer Tavaş ile 8 Haziran 2016 tarihli kişisel görüşme.
- Madran, E. ve Özgönül, N. (1999) International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Ryel, R. ve Grasse, T. (1991) "Marketing Ecotourism: Attracting the Elusive Ecotourist", Ed.: Whelan T. (editör) Nature Tourism Managing for the Environment, Washington, D. C., Island Press, s. 164-186.
- Salvati, L. vd. (2017) "Land-cover Changes and Sustainable Development in a Rural Cultural Landscape of Central Italy: Classical Trends and Counter-Intuitive Results", International Journal of Sustainable Development and World Ecology, 24, 1, s. 27-36.
- Sevin, E.İ. (2005) "Bayındır'da Türk dönemi yapıları", Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümer, F. (1980) Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul, Ana Yayınları.
- Şimşek, G. (2002) "İzmir Bayındır'da 'İkinci Medrese' diye anılan yapının restorasyon projesi", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tunç, M.S. ve Ünlü, A. (2015) "Zeytinyağı Üretim Atıksularının Özellikleri, Çevresel Etkileri ve Arıtım Teknolojileri", Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, Cilt 4(2), s. 44-74.
- Tunçoku S. S., Avar A. A., İnceköse Ü. ve Akış, T. (2012) İzmir Kırsal Alan Yerleşim ve Mimarlık Envanteri, İzmir, Çınar Matbaacılık.
- Umar, B. (1989) Lidya Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması, İzmir, İnkılap Yayınevi.
- Yurt Ansiklopedisi (1981) "İzmir" maddesi, C. 6, İstanbul, Anadolu Yayıncılık.
- Aralık 2016]
- Avrupa Parlamentosu (2006) Avrupa'nın Kırsal ve Ada Bölgelerindeki Doğal, Mimari ve Kültürel Mirasın Korunması Kararları, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef> [Erişim tarihi 5 Aralık 2016]
- Bayındır Belediyesi (2016) Bayındır'ın İdari Yapısı, <http://bayindir.bel.tr/page/bayindir-idari-yapi-ve-nufus/>. [Erişim tarihi 17 Kasım 2016]
- CEMAT-The Council of Europe Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (2003) European Rural Heritage Observation Guide, <http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/VersionGuide/Anglais.pdf> [Erişim tarihi 21 Şubat 2017]
- Google Earth (2016) Çalışma Kapsamında İncelenen Köylerin Vaziyet Planı, <https://www.google.com/earth/> [Erişim tarihi 23 Mayıs 2016]
- ICOMOS (1999a) Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, ICOMOS 12. Genel Kurulu, Meksika, (Çev. Z. Ahunbay, 2011). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0901543001353670596.pdf [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]
- ICOMOS (1999b) Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi, ICOMOS 12. Genel Kurulu, Meksika. www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0473172001407841550.pdf [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]
- The International Ecotourism Society / TIES (1990) <http://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]
- Türkiye Bilimler Akademisi / TÜBA (2000) TÜKSEK Projesi, <http://www.tuba.gov.tr/publication/tukse-kultur-envanteri-projesi/pid/81/mid/85/> [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]
- Türkiye Büyük Millet Meclisi / TBMM (2004) 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html> [Erişim tarihi 5 Aralık 2016]
- Türkiye Büyük Millet Meclisi / TBMM (2012) 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm> [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]
- Türkiye İstatistik Kurumu / TÜİK (2016) Yerleşim Nüfus Bilgileri, <http://www.tuik.gov.tr> [Erişim tarihi 22 Kasım 2016]

* Kaynak belirtilmeyen görseller yazarlara aittir.